

Μελέτες για την ελληνική γλώσσα

του ΣΠΥΡΟΥ ΜΟΣΧΟΝΑ

Φιλοσοφική Σχολή Α.Π.Θ., Τομέας Γλωσσολογίας: *Μελέτες για την Ελληνική γλώσσα*.
Θεσσαλονίκη: Α.Π.Θ./Κυριακίδης, 1981-1990 (10 τ. + 1 Π.).

Η γλωσσολογία είναι στην Ελλάδα μια τέχνη ταπεινή. Ο κόσμος ο πολύς μαθαίνει για την επιστήμη αυτή από τα θέματα με τα οποία καταπιάνονται στον ημερήσιο Τύπο οι ευκαιριακοί εκπρόσωποι (ή σφετεριστές) της· συνήθως θέματα γλωσσικής διαιτησίας, όπως αν πρέπει να λέμε «κυβέρνησης» ή «κυβερνήσεως», ή γλωσσικής καταστροφολογίας, όπως ο «κίνδυνος αφελληνισμού» από την «εισβολή» στη γλώσσα ξένων («βάρβαρων») λέξεων. Το ότι αυτού του είδους η σολομωνική γίνεται ευρύτερα αποδεκτή δεν σημαίνει απαραίτητα πως δεν υπάρχει στη χώρα μας ανεπτυγμένη γλωσσική επιστήμη· ίσως σημαίνει μόνο ότι οι όροι της δεν έχουν πέραση.

Πιστός καθρέφτης και πρόξενος της ανάπτυξης των γλωσσολογικών σπουδών στην Ελλάδα είναι οι *Μελέτες για την ελληνική γλώσσα*. Πρόκειται για τα πρακτικά των ετησίων «συναντήσεων εργασίας» (διάβαζε: του μοναδικού τακτικού γενικού γλωσσολογικού συνεδρίου στην Ελλάδα) του Τομέα Γλωσσολογίας της Φιλοσοφικής Σχολής του Αριστοτελείου Πανεπιστημίου Θεσσαλονίκης. Αυτός ο συνεχής εγκιβωτισμός γενικών πτώσεων ίσως να εξηγεί γιατί οι τόμοι των *Μελετών* δεν βρίσκονται παρά σε ελάχιστα, «φιλολογικά», βιβλιοπωλεία.

Οι *Μελέτες* απαρτίζονται από κείμενα ταπεινά, τουλάχιστον ως προς την εμφάνισή τους· με εξαίρεση τον τόμο του 1982, πρόκειται για, όχι πάντα πετυχημένη, φωτοτυπική αναπαραγωγή των δακτυλόγραφων πρωτοτύπων. Από θεματική άποψη, τα κείμενα αυτά σχεδόν πάντοτε περιορίζονται σε ειδικότερα φαινόμενα της ελληνικής. Οι σημασίες μίας και μόνης λεξούλας, της λέξης *να*, οι ποικίλες χρήσεις του επιρρήματος *ακόμα*, τα έτυμα νεοελληνικών λέξεων, ο λεξικός πλούτος αλλά και η θνησιμότητα των (νεο)ελληνικών διαλέκτων και ιδιωμάτων, η παιδική γλώσσα, τα κοινωνικά και πραγματολογικά χαρακτηριστικά του νεοελληνικού λόγου (για παράδειγμα, οι τρόποι προσφώνησης ή συνδιαλλαγής από το τηλέφωνο) — αυτά είναι μερικά από τα θέματα που απασχολούν τους συγγραφείς των *Μελετών*. Αυτή η εμμονή στα επιμέρους, ο σεβασμός στην απόχρωση και τη διαφορά, προδίδει και τις άρρητες αρχές που διέπουν τις σύντομες αυτές πραγματείες: σκοπός τους είναι η *συλλογή*, η *ταξινόμηση*, ο *ανεπηρέαστος σχολιασμός* και η *ερμηνεία του γλωσσικού υλικού* (απ' οπουδήποτε προέρχεται αυτό). Σκοπός τους δεν είναι να προγράψουν, αλλά να περιγράψουν και να ερμηνεύσουν.

Μέχρι τώρα στους 11 ογκώδεις τόμους των *Μελετών* (10 τ. πρακτικών + 1 Παράρτημα) έχουν συμπεριληφθεί 243 κείμενα γραμμένα από 133 γλωσσολόγους και φιλόλογους. Πρόκειται για μια εντυπωσιακή συγκομιδή δοκιμίων, χωρίς προηγούμενο σε έκταση και εμβέλεια, αναντικατάστατη και μόνο για την αποθησαύριση του γλωσσικού υλικού που επιχειρεί. Μάλιστα, ο αριθμός των δημοσιεύσεων τείνει αυξανόμενος: ενώ κατά την πενταετία 81-85 στις *Μελέτες* δημοσιεύονταν μόλις 18 ανακοινώσεις/τόμο κατά μέσο όρο, ο αριθμός αυτός πλησιάζει τις 30 ανακοινώσεις/τόμο την τελευταία πενταετία (86-90).

Πολλές από τις *Μελέτες* συγκροτούν θεματικές ενότητες, συνηθέστερα επειδή

έχουν κοινό γνωστικό αντικείμενο, σπανιότερα, είναι αλήθεια, επειδή έχουν, εν τω μεταξύ, αρχίσει κάποιο διάλογο μεταξύ τους. Εξετάζοντας ποσοστά που δεν είναι αθροιστικά, διαπιστώνουμε ότι τα περισσότερα κείμενα (περίπου το 40%) ασχολούνται με ζητήματα της σύνταξης ή/και της σημασιολογίας — δύο τομείς που ούτε η παραδοσιακή γραμματική ούτε η σύγχρονη γλωσσολογική θεωρία διαχώρισε ποτέ απολύτως. Περίπου 20% των *Μελετών* αφορούν ζητήματα διαλεκτολογίας. Γύρω στο 16% καταλαμβάνουν οι συγγενείς τομείς της φωνητικής και φωνολογίας, ενώ μόλις 10% ο τομέας της μορφολογίας ή/και της μορφοσύνταξης. 16% των *Μελετών* καταπιάνονται με θέματα από την ιστορία της ελληνικής γλώσσας. Σ' ένα ποσοστό 8-10%, επιχειρείται σύγκριση της ελληνικής με άλλες (ευρωπαϊκές) γλώσσες. (Τομείς όπως η υφολογία ή οι εφαρμογές της γλωσσολογίας στη γλωσσική διδασκαλία αντιπροσωπεύονται επίσης πλημμελώς στις *Μελέτες*, πράγμα όμως φυσικό μια που παρόμοια ζητήματα καλύπτονται συνήθως σε ειδικότερα περιοδικά.)

Εκτός από τη στατιστική χαρτογράφηση των ειδικοτήτων, οι *Μελέτες* κατοπτρίζουν συναπτά ποιοτικά γνωρίσματα της γλωσσολογικής έρευνας στην Ελλάδα. Διαπιστώνουμε, κατ' αρχάς, ότι αποφεύγουν τα γενικότερα θεωρητικά, προγραμματικά ή μεθοδολογικά ζητήματα. Οι *Μελέτες* δεν έχουν αναδείξει κάποια σχολή ή επιστημονικό κίνημα. Δεν παράγουν θεωρία, την εφαρμόζουν. Οι πιο διαδεδομένες γλωσσολογικές θεωρίες έχουν αναπτυχθεί σε επιστημονικές κοινότητες όπου η έρευνα είναι οργανωμένη, με χαρακτήρα συλλογικό και διεπιστημονικό — αυτές είναι προϋποθέσεις που δεν υπάρχουν στη χώρα μας. Έτσι, ελάχιστα κείμενα παρουσιάζουν πορίσματα συλλογικών ερευνητικών προσπαθειών. Περιορισμένες είναι επίσης και οι ερευνητικές εργασίες σε τομείς που προϋποθέτουν υλικοτεχνική/εργαστηριακή υποδομή ή/και συνεργασία στενή με άλλες («θετικές») επιστήμες. Στις *Μελέτες* δεν υπάρχει παρά ένα μόνο κείμενο ακουστικής φωνητικής κι ένα μόνο κείμενο νευρογλωσσολογίας — μόλις 8 κείμενα (ποσοστό 3%) ασχολούνται με την επεξεργασία της ελληνικής σε ηλεκτρονικό υπολογιστή — όλα δημοσιευμένα τα τελευταία τρία χρόνια —, εκ των οποίων τα περισσότερα αρκούνται να παρουσιάσουν τεχνογνωσία που έχει αναπτυχθεί στο εξωτερικό. Σχετικά λίγες είναι και οι εργασίες στους τομείς της ψυχολογίας (8: 3%) και της κοινωνιογλωσσολογίας (19: 8%), και σ' αυτές γίνεται περιορισμένη χρήση των απαραίτητων στατιστικών-μετρικών μεθόδων.

Αν υπάρχει ενιαία ορολογία, θεματική και κατεύθυνση στις *Μελέτες*, αυτή πρέπει να αναζητηθεί όχι τόσο στη σύγχρονη θεωρία και τεχνική όσο στη ντόπια γραμματική παράδοση ή τη λεγόμενη «παραδοσιακή γραμματική». Είναι ενδεικτικό ότι πολλά από τα ζητήματα που απασχόλησαν τους έλληνες γραμματικούς και παλαιότερα (όπως η ύπαρξη υποτακτικής στα νέα ελληνικά ή η ανεύρεση ετύμων για «δύσκολες» νεοελληνικές λέξεις) επανέρχονται στις *Μελέτες* και επανεξετάζονται τώρα μέσα από νέα πρίσματα.

Είτε επειδή περιορίζονται σε ειδικότερα γλωσσικά φαινόμενα είτε επειδή αρκούνται στην επαλήθευση ή στον έλεγχο στα ελληνικά κάποιας θεωρίας, οι *Μελέτες* δεν παύουν, στο σύνολό τους, να είναι τα προϊόντα μιας επιστήμης «εφαρμοσμένης». Σ' αυτό τον κανόνα μπορεί να παρατηρήσει κανείς δύο ειδών εξαιρέσεις. Από τη μια, είναι λίγες, ευτυχώς, οι *Μελέτες* που προσπαθούν να εισαγάγουν απλώς γλωσσολογική θεωρία από το εξωτερικό· πρόκειται για μια στάση επαρχιώτικου μιμητισμού (που στη χώρα μας, καμιά φορά, περνιέται για μοντερνισμό), της οποίας τις κακοτεχνίες εύκολα αναγνωρίζει κανείς. Από την άλλη, λίγες είναι, δυστυχώς, οι *Μελέτες* που επιδιώκουν να δημιουργήσουν θεωρία με βάση την ελληνική γλώσσα, αντιμετωπίζοντας κριτικά τις τρέχουσες γλωσσολογικές απόψεις ή, όπου αυτό ενδείκνυται, αδιαφορώντας γι' αυτές. Και οι δύο

εξαιρέσεις επιβεβαιώνουν τον κανόνα. Ο δε κανόνας εξηγεί γιατί παραμένει περιορισμένος ο επιστημονικός διάλογος στις *Μελέτες*. Δεν λείπει η κοινή θεματική, αλλά η απαραίτητη απόπειρα γενίκευσης των επιμέρους συμπερασμάτων που θα τα καθιστούσε συγκρίσιμα και συζητήσιμα. Λείπει η κοινή επιστημονική γλώσσα, που δεν έχει δημιουργηθεί επειδή δεν υπάρχει ακόμα ενιαία κοινότητα που να τη χρησιμοποιεί για να επηρεάζει κατ' αρχήν τα ίδια της τα μέλη.

Ίσως όμως μια τέτοια επιστημονική γλώσσα να μην ανταποκρίνεται και στις ανάγκες ενός ευρύτερου «φιλολογικού κοινού». Το οποίο απαιτεί ακόμα από τους γλωσσολόγους να υποδύονται τον ταπεινό ρόλο του υποβολέα «σωστών εκφράσεων» και στο οποίο φαίνεται ακόμα αδιανόητο ή και αντιφατικό ότι θα μπορούσε ν' αρχίσει να σκέφτεται για το ίδιο το όργανο της σκέψης του, τη γλώσσα.